

Gyula Moravcsik, Byzantinoturcica, II Sprachreste der Türkenvölker in den byzantinischen Quellen; Zweite durchgearbeitete Auflage. Akademie - Verlag, Berlin 1958. DM 68, σελ. 376.

Ἡ Γερμανικὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ (Ἀνατολικοῦ) Βερολίνου καὶ ἀκριβῶς τὸ ὑπ' αὐτὴν Ἰνστιτούτον ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος (Institut für Griechisch-Römische Altertumskunde) περιέλαβεν εἰς τὴν σειρὰν τῶν Βερολινεῶν Βυζαντινῶν Μελετῶν ὡς δεῦτερον τόμον τὸ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἔργον τοῦ διαπρεποῦς Οὐγγρου βυζαντινολόγου κ. Μοράβτσικ, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βουδαπέστης, φίλου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδρυτοῦ τῶν Οὐγγροελληνικῶν Μελετῶν εἰς τὴν οὐγγρικὴν πρωτεύουσαν. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργον ἐξεδόθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1942 εἰς δύο τόμους, τὸν 20^{ον} καὶ 21^{ον} τῆς σειρᾶς τῶν Οὐγγροελληνικῶν Μελετῶν. Εἰς τὸν πρῶτον τόμον γίνεται λόγος σύντομος μὲν περὶ τῶν διαφορῶν τουρκικῶν φύλων, τὰ ὅποια ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διεξοδικὸς δὲ περὶ τῶν Βυζαντινῶν ἐκείνων συγγραφέων τῶν ὁποίων τὸ ἔργον ἀποτελεῖ πηγὴν διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν τουρκικῶν λαῶν. Τὰ ὅσα περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν συγγραφέων ἐκείνων καθὼς καὶ τὰ ὅσα περὶ τῶν εἰς τὸ θέμα ἀφορωσῶν ἱστορικῶν πηγῶν παρατίθενται, βασίζονται ἐπὶ τῶν τελευταίων πορισμάτων τῆς φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐρεῦνης. Εἰς τὸν δεῦτερον τόμον ὁ λόγος εἶναι περὶ τῶν γλωσσικῶν στοιχείων τουρκικῶν φύλων τῶν ὁποίων μνεία γίνεται εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Τῆς πρώτης ἐκείνης ἐκδόσεως ἐξαντληθείσης, ἡ Γερμανικὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου ἐπανεξέδωκε τοῦτο εἰς δευτέραν ἀναθεωρηθεῖσαν ἐκδοσιν κατὰ τὸ λῆγον ἔτος 1958. Εἰς τὸ παρὸν σημεῖωμα ὁ λόγος θὰ εἶναι περὶ τοῦ δευτέρου τόμου, τοῦ καὶ μόνου εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν τεθέντος.

Ὁ ἐκ 376 σελίδων δεῦτερος τόμος ἀναλύεται εἰς τὰ ἐξῆς ἐπὶ μέρους: Εἰσαγωγὴ σ. 1-49. Γλωσσικὰ λείψανα τῶν τουρκικῶν φύλων ἐν ταῖς βυζαντιναῖς πηγαῖς σ. 51-350. Πάράρτημα: Γλωσσικὰ λείψανα διασωθέντα εἰς μὴ ἑλληνικὰς πηγὰς σ. 351-358. Πίναξ λέξεων, ὅπου κεχωρισμένως παρατίθενται ἡ ἑλληνικὴ μορφή τῶν τουρκικῶν λέξεων καὶ ἡ ἀντίστοιχος τουρκικὴ σ. 359-376. Ἐὰς σημειωθῆ δὲ ὅτι τῶν ὡς ἄνω σελίδων τοῦ δευτέρου τόμου προτάσσεται ἐκτενὴς Πίναξ Βραχυγραφῶν (σ. VII-XXV), αἱ ὁποῖαι ἀπαντοῦν εἰς τὸν ἀνά χειρὸς τόμον, μὲ τὴν πρακτικὴν προσθήκην τοῦ χρόνου εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος ἱστορικὴ πηγή.

Ἡ παραβολὴ τῆς Εἰσαγωγῆς μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἐκδόσεως ἄγει εἰς τὴν διαπίστωσιν πλήρους ἀναζυμώσεως τῶν ὄσων εἰς τὴν δευτέραν λέγονται.

Τὰ θέματα τὰ ὁποῖα ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν διαπραγματεύεται εἶναι ποικίλα. Ἐξετάζεται ὁ τρόπος καθ' ὃν τὰ γλωσσικὰ τουρκικὰ λείψανα εἰσηλθον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Βυζαντινῶν, ἡ μορφή τὴν ὁποίαν ταῦτα προσελάμβανον καὶ πλεῖστα ἄλλα συναφῆ ζητήματα. Ἐπειδὴ μία ἀπὸ τὰς σημαντικωτέρας ὁδοὺς εἰσόδου τῶν ξένων ἑκείνων στοιχείων εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστοριογραφίαν τῶν Μέσων Χρόνων εἶναι ἡ τῆς διπλωματίας, ὁ συγγρ. θεωρεῖ ἀναγκαῖον, καὶ ὀρθῶς, νὰ εἴπῃ ὀλίγα τινὰ καὶ διὰ τὰς μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Τούρκων, νοουμένου τοῦ ὄρου τούτου ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτοῦ σημασίᾳ, διπλωματικὰς σχέσεις. Αἱ διαπραγματεύσεις διεξήγοντο, ὡς εἶναι εὐνόητον, διὰ διερμηνέων, ἐντεῦθεν ἡ ἀφορμὴ νὰ γίνεται ἔστιν ὅτε καὶ μνεῖα λέξεων καὶ ὄρων βαρβαρικῶν. Αἰχμάλωτοι καὶ φυγάδες χαρακτηρίζουν τὸν διεθνή βίον καὶ τῶν χρόνων ἑκείνων. Ἴδου ἄλλοι φορεῖς γλωσσικῶν τουρκικῶν στοιχείων. Δὲν εἶναι δὲ ὀλίγα αἱ περιπτώσεις ἐπιγαμιῶν μεταξὺ γόνων τοῦ βασιλεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει οἴκου, ἢ καὶ μελῶν τῆς ἀνωτάτης κοινωνικῆς τάξεως τῆς αὐτοκρατορίας μὲ θυγατέρας βαρβάρων ἡγεμόνων. Ἐκεῖναι μέχρι τοῦ ἑξελληνισμοῦ των παρῆχον τὴν ἀφορμὴν εἰς μνεῖαν λέξεων τῆς μητρικῆς ἑκείνων γλώσσης. Τέλος γνωστὴ εἶναι ἡ ἐποικιστικὴ πολιτικὴ τῶν Βυζαντινῶν, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν βαρβαρικὰ στοιχεῖα ἐγκαθίσταντο εἰς ἐπίκαιρα στρατηγικῶς σημεῖα τοῦ κράτους, ἢ ἀκόμη καὶ ἀπεσπῶντο διὰ λόγους ἀσφαλείας ἀπὸ τινὰ περιοχὴν διὰ νὰ μεταφερθοῦν πρὸς ἐγκατάστασιν εἰς ἄλλο, ὅπου ὁ ἕξ αὐτῶν κίνδυνος θὰ ἦτο μικρότερος διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους. Ἴδου αἱ κυριώτεροι ὁδοὶ εἰσόδου τουρκικῶν γλωσσικῶν στοιχείων εἰς τὰς ἱστορικὰς πηγὰς τοῦ Βυζαντίου. Ἡ παρουσία τῶν γλωσσικῶν ἑκείνων στοιχείων δὲν σημαίνει ὅτι οἱ ταῦτα παραθέτοντες συγγραφεῖς εἶχον καὶ τὴν παραμικρὰν γνῶσιν τουρκικῆς τινος γλώσσης. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην διαπίστωσιν ὁ κ. Μογανσις εἶναι κατηγορηματικὸς.

Ὁ συγγ. ἔχων ὡς μητρικὴν γλῶσσαν τουρκικὴν, τὴν οὐγγρικὴν, τυγχάνων τουρκολόγος ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων, κατέχων δὲ τέλος τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἱστορίαν τῶν Μέσων Χρόνων, ἔρηνυξ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον οἱ Βυζαντινοὶ ἀπέδιδον εἰς τὴν γλῶσσαν των θεσμοὺς καὶ ὀργάνωσιν τῶν βαρβάρων τουρκικῶν φύλων. Οἱ ὄροι *ἄρχων, ῥήξ, κράλης, λογάδες* κλπ. *γένη, φυλαί, μεγάλη Βουλγαρία, παλαιὰ Βουλγαρία, μαύρη Βουλγαρία* κλπ. ἀποτελοῦν ὅλα αὐτὰ ἀπόδοσιν ὄρων καὶ λέξεων τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ εἰς τὸν ὁποῖον ἀναφέρονται.

Μέσω τῶν γλωσσικῶν λειψάνων ἀναζητεῖ νὰ εὕρῃ συνθήκας καὶ τρόπους ζωῆς, θεσμοὺς κλπ. τῶν τουρκικῶν φύλων. Δὲν εἶναι δὲ ὀλίγα τὰ πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων παρεχόμενα στοιχεῖα. Ἀκόμη καὶ τὴν διάσωσιν ἐν μεταφράσει βαρβαρικῶν παροιμιῶν διαπιστώνει ὁ συγγ.

Ἐξετάζεται ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ὠνόμαζον τοὺς βαρβάρους λαοὺς. Οὕτω ἄλλους μὲν ὠνόμαζον βάσει τῆς ἱστορικῆς

παραδόσεως, δηλ. διὰ τῆς χρήσεως ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν εἰς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς, ὡς *Σκύθαι*, *Μασσαγέται*, ἄλλους ἐκ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος τῆς χώρας εἰς τὴν ὁποίαν αὐτοὶ εὐρίσκοντο ἐγκατεστημένοι (Παίονες, Δάκες κλπ.), ἄλλους μὲ γενικὰ βαρβαρικά ὀνόματα, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὸ ἀποκλειστικὸν τῶν ὀνομα, π.χ. Οὐννοι γενικῶς, Τοῦρκοι ὁμοίως, μολοντί ἐπρόκειτο περὶ Βουλγάρων, Κουτριγούρων κλπ. εἴτε περὶ Οἰγγῶν κλπ. Συχνὰ δὲ ἀποβαίνει δύσλυτον τὸ πρόβλημα περὶ τίνων ἀκριβῶς βαρβάρων ἐπρόκειτο. Τὸ πῶς τέλος ἐμφανίζονται τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων βαρβάρων λαῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον τοῦ συγγραφέως. Τάσις ἀρχαϊστικῆ ἀκμάζει κατὰ τοὺς 5^{ον} καὶ 6^{ον} αἰῶνας, ἐκ νέου δὲ πάλιν κατὰ τὸν 11^{ον}, διὰ τὴν ἀποκορυφωθῆ κατὰ τὸν 15^{ον} εἰς τὸν Χαλκοκονδύλην. Τὴν ἐντεῦθεν ἀσάφειαν ἢ νεωτέρα ἔρευνα συχνὰ αἴρει βασιζομένη εἰς τὴν ἔρευναν τῶν εἰς τοὺς λαοὺς ἐκείνους ἀποδιδομένων ὑπὸ βυζαντινῶν συγγραφέων γλωσσικῶν λειψάνων.

Ὁ συγγ. δὲν περιορίζεται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν αὐτουσίων γλωσσικῶν βαρβαρικῶν στοιχείων. Σταματᾷ καὶ εἰς τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν χωρὶς ἀμφιβολίαν μετάφρασιν τουρκικῶν λέξεων καὶ φράσεων, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ ἀρχαῖστικά ὀνόματα φύλων. Ἀντιπαρέρχεται τὰ στοιχεῖα μόνον ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τι τὸ ἀντίστοιχον τουρκικῶν λέξεων. Τὰ αὐτούσια βαρβαρικά γλωσσικὰ λείψανα ἐρευνῶνται εἰς πᾶσαν δυνατὴν ἔκτασιν. Ταῦτα διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας: α) Σποραδικὰ γλωσσικὰ λείψανα, δηλ. ὀνόματα λαῶν καὶ φύλων, τοπωνύμια, ὀνόματα προσώπων καὶ προσωνυμῖαι, β) Γλωσσικὰ λείψανα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀπαντοῦν μεμονωμένως ἀλλὰ εἰς φράσεις. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰ τελευταῖα αὐτὰ παρεντίθενται λέξεις, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χωρισθοῦν μὲ βεβαιότητα, οὔτε ἡ σημασία των εἶναι βεβαία, οὔτε ἡ ἐπιστημονικὴ των ἐκτίμησις εἶναι εὐχερῆς μεμονωμένως, δηλ. χωρὶς τὴν ὅλην φράσιν, ὁ Μ. παραθέτει αὐτούσια τὰ λείψανα αὐτά. Παραθέτει ὁμοίως τὴν ἐρμηνείαν των ὡς συνόλου, καὶ ὡς ἐπὶ μέρους λέξεων, μὲ τὴν ἐπ' αὐτῶν βιβλιογραφίαν (σ. 18 - 22).

Ὁ συγγ. ἐξετάζει (σ. 23 ἐξ.) τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος γλωσσικὰ λείψανα μεταγράφονται εἰς τὴν ἐλληνικὴν. Τοῦτο δὲ διότι οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς δὲν ἀκολουθοῦν ὁμοίομορφον σύστημα μεταγραφῆς τῶν τουρκικῶν λέξεων. Ὁ τρόπος ποικίλλει ἀναλόγως πρὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ συγγραφέως, τὴν μόρφωσίν του, ἀκόμη δὲ καὶ ἀναλόγως πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς συγγραφῆς. Οὕτω ἀρχαῖζοντες συγγραφεῖς προσπαθοῦν μεταγράφοντες ὀνόματα βαρβαρικοῦ τινος φύλου νὰ περιβάλλουν τοῦτο μὲ ὅσον τὸ δυνατὸν ἑλληνοφανεστέραν μορφήν. Ἄλλοι τοῦναντίον συγγραφεῖς καὶ ἰδίως ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐπιδιώκουν νὰ προσφέρουν εἰδήσεις περὶ βαρβάρων δὲν ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὸ εἶναι τὸ μεταγραφόμενον βαρβαρικὸν ὄνομα δὲν ἔχη ἑλληνοπρεπῆ ἐμφάνισιν. Τὸ τελευταῖον ἰσχύει πρὸ παντὸς διὰ συγγραφεῖς

ἀνήκοντας εἰς τὴν δημόδη λογοτεχνίαν. Οὗτοι γράφουν τὰ ξένα ὀνόματα ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἤκουον. Συχνὰ ἀπαντᾷ ἡ συσχέτισις τοῦ ἐν χρήσει ὀνόματος μὲ τὸ ἀρχαιοπινές, π.χ. *Μυσοὶ οἱ νῦν καλούμενοι Βούλγαροι, Σκύθαι ἦτοι οἱ Κόμανοι, Παιόνων ἦγον Οὐγγρῶν, κοκ.* Ὅταν δὲ πρόκειται νὰ γίνῃ συνταύτισις τουρκικοῦ τινος φύλου ὄχι πρὸς ἀρχαῖόν τι ἀλλὰ πρὸς ἕνα οἰονδήποτε οὐνοτουρκικόν, τότε γίνεται χρήσις καὶ τοῦ ἐξῆς μεταξὺ ἄλλων τρόπου: *τούτους δὲ τοὺς Οὐννοὺς Οὐζοὺς ἀπεκάλεσεν ἡ ἰδιώτης γλῶσσα, Οὐννων ἦτοι Βουλγάρων, Οὐννων... τῶν λεγομένων Ἀβάρων, κοκ.*

Προκειμένου περὶ τοπωνυμίων συχνὰ γίνεται συσχέτισις τοῦ ἀρχαικοῦ (ἐλληνικοῦ) μὲ τὸ ἐν ἰσχύϊ, π.χ. *εἰς τὸ Ἴπποδρομίον, τὸ ὁποῖον λέγεται τὴν σήμερον Ἀτμεϊντάνι, Λυκαονίας... τῆς νῦν Καραμανίας κλπ.* Ἐνίοτε Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς παραθέτοντες βαρβαρικὰ τοπωνύμια προσθέτουν καὶ τὴν ἐρμηνείαν του, π.χ. *Σάοκελ... ὅπερ ἐρμηνεύεται μὲν Λευκὸν Οἶκημα, Κάς τὰ γ ἦτοι Βουνὸς τῶν Χηνῶν, κλπ.* Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ προσηγορικῶν προκειμένου, π.χ. *πεσκέσιον ἦτοι κανίσκιον, δερβίσης ἦτοι μοναχὸς κλπ.*

Ἐτερον θέμα μὲ τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται ὁ συγγ. εἶναι ὁ τρόπος ἀποδόσεως εἰς τὴν ἐλληνικὴν τῶν διαφόρων τουρκικῶν φθόγγων. Καὶ κατὰ τοῦτο παρατηρεῖται διαφορὰ μεταξὺ τῶν συγγραφέων. Ἄλλοι, οἱ ἀρχαῖζοντες, προσέχουν ὥστε ἡ εἰκὼν τῆς λέξεως νὰ μὴ ἀφίσταται τῶν ἐλληνικῶν λέξεων, ἐνῶ ἄλλοι ἀδιαφοροῦν. Ἐπιδιώκεται ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ὅσον τὸ δυνατόν πιστοτέρα ἀπόδοσις τῶν τουρκικῶν φθόγγων. Ὅπου δὲ δὲν ἀπαντᾷ ἀντιστοιχία, ἀναζητεῖται ὁ συγγενέστερος φθόγγος τῆς ἐλληνικῆς πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ τουρκικοῦ. Φθόγγοι εἰς δυσπρόφερα συμπλέγματα παραλείπονται, οὐχὶ δὲ σπανίως παρεμβάλλονται φωνήεντα, ὥστε ἡ λέξις νὰ γίνῃ εὐπρόφορος. Ἐνίοτε δυσπρόφερα συμπλέγματα φθόγγων ἀντικαθίστανται δι' ἄλλων εὐπροφέρτων. Δὲν σπανίζουσι καὶ αἱ περιπτώσεις ἀντιμεταθέσεως φθόγγων.

Τὸν τονισμόν τῶν τουρκικῶν λέξεων οἱ Βυζαντινοὶ προσήρμοζον εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἰδίας τῶν γλώσσης, ὡς ἄλλως τε συμβαίνει καὶ εἰς οἰανδήποτε γλῶσσαν δεχομένην ξένα στοιχεῖα.

Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν μορφήν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος λειψάνων, ὁ Μ. παρατηρεῖ δύο τρόπους μορφολογικοῦ ἐξελληνισμού: αἱ ξένα λέξεις ὅτε μὲν προικίζονται μὲ ἐλληνικὴν κατάληξιν, ὅτε δὲ ὄχι. Τὸ πρῶτον ἀκολουθοῦν οἱ ἀρχαῖζοντες συγγραφεῖς, τὸ δεύτερον ἀποκλειστικῶς οἱ χρησιμοποιοῦντες δημωδεστέραν γλωσσικὴν μορφήν. Τὰ ὀνόματα τουρκικῶν φύλων προσλαμβάνουν μεταγραφόμενα εἰς τὴν ἐλληνικὴν τὰς κατάληξεις τοῦ πληθυντικοῦ *-οι* καὶ *-αι*. Τὰ ὀνόματα βαρβαρικῶν χωρῶν ἄνευ ἐξαιρέσεως δέχονται τὴν κατάληξιν *-ία*. Τέλος δὲ τὰ βαρβαρικὰ κύρια ὀνόματα προσλαμβάνουν τὴν κατάληξιν *-ος, -ας, -ης, -ους, -ων*.

Ὁ Μ. προβαίνει ἐν συνεχείᾳ καὶ εἰς τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν. Κατὰ τὴν ἔρευναν ξενικῶν γλωσσικῶν στοιχείων ἀπαντῶντων εἰς τὰς ἐλληνικὰς

πηγὰς πρέπει νὰ παρακολουθῶμεν καὶ τὴν χειρόγραφον παράδοσιν τοῦ σχετικοῦ χωρίου τοῦ κειμένου ὅπου ἡ ξένη λέξις, διότι δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐπισυνέβησαν μεταβολαὶ κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ χειρογράφου. Μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ ἐπιτυχὴς ἀναζήτησις καὶ ἐξακριβωσις τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τῆς οἰασδῆποτε ξενικῆς λέξεως.

Τὴν μακρὰν ἐκ 50 σελίδων Εἰσαγωγὴν, τῆς ὁποίας βραχεῖαν περίληψιν ἀποτελοῦν τὰ μέχρι τοῦδε παρατεθέντα, ἀκολουθεῖ ἡ λεξικογραφικὴ παράθεσις κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν παντὸς στοιχείου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν συγγραφέα ἀνήκει εἰς γλῶσσαν τῶν πολλῶν τουρκικῶν φύλων μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν ὁποίων συνδέεται ἡ τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὄνόματα λαῶν, χωρῶν, προσώπων, ὀνομασίαι ἀξιωματῶν καὶ οἰαδῆποτε γενικῶς λέξις τουρκικῆς προελεύσεως κατέλαβον θέσιν εἰς τὰς σελίδας 51 - 350 τοῦ δευτέρου τόμου τῶν *Byzantinoturcica* τοῦ καθηγητοῦ κ. Moravcsik. Ἐκαστον λῆμμα ἀκολουθεῖται ἀπὸ ἱστορικὸν προσδιορισμὸν, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ προσώπου ἢ λειτουργήματος, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ γλωσσικὴν ἐρμηνεῖαν μὲ συσχετίσιν τῆς λέξεως πρὸς τὴν ὅθεν προέρχεται τουρκικὴν. Ἐκαστον λῆμμα παρατίθεται μὲ τὴν ἀναγραφὴν τῶν χωρίων μιᾶς ἐκάστης τῶν ἑλληνικῶν πηγῶν, συχνὰ καὶ ἀνατολικῶν, ὅπου ἡ λέξις ἀπαντᾷ.

Ὁ Μ. δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν παράθεσιν ὀνομάτων τουρκικῶν προσώπων. Παραθέτει καὶ ὀνόματα ἑλληνοχριστιανικά, ἐφ' ὅσον ταῦτα ἔφερον πρόσωπα φυλετικῶς τουρκικά, π.χ. Αἰκατερίνη, Βουλγαρίς πριγκήπισσα, σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Κομνηνοῦ, Ἀλέξανδρος, υἱὸς τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος Ἄσαν κλπ.

Τὴν ὡς ἄνω ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου τοῦ Οὔγγρου ἱστορικοῦ κλείομεν μὲ τὴν γενικὴν παρατήρησιν, ὅτι πρόκειται περὶ λαμπροῦ ἐπιτεύγματος, τὸ ὁποῖον θ' ἀποτελέσῃ τὸν ἀσφαλῆ ὁδηγὸν παντὸς ὁ ὁποῖος θὰ θελήσῃ νὰ προωθήσῃ ἔτι περαιτέρω τὰς τουρκολογικὰς μελέτας. Ἄς ἔχωμεν δὲ ὑπ' ὄψιν μας ὅτι τὴν πρῶτον ἱστορίαν τῶν τουρκικῶν φύλων, καὶ δὴ ἐπὶ σειρὰν αἰώνων, μέσφ κυρίως τῶν ἑλληνικῶν πηγῶν δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Τ. ΚΟΛΙΑΣ

Aus der byzantinischen Arbeit der Deutschen Demokratischen Republik, II, Berlin, Akademie - Verlag, 1957, DM 44, σελ. 360.

Εἰς τὴν αὐτὴν μὲ τὸ προηγούμενον ἔργον τοῦ G. Moravcsik σειρὰν τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἰνστιτούτου ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος (Institut für Griechisch-Römische Altertumskunde) τῆς Γερμανικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου ἀνήκει καὶ ὁ περὶ